

Români celebri: Spiru Haret

(15 februarie 1851, Iași – 17 decembrie 1912, București)

Matematician, astronom și pedagog român de origine armeană, renumit pentru organizarea învățământului modern românesc din funcția sa de ministru al educației, pe care a deținut-o de trei ori, a fost membru titular al Academiei Române.

A învățat la Dorohoi, Iași, apoi, în septembrie 1862 a intrat ca bursier la Colegiul Sfântul Sava din București, unde a petrecut cinci ani din șapte ca intern.

Haret pune în evidență „termenii seculari puri” și pentru „gradul al treilea”, ceea ce înfățișa într-o altă lumină stabilitatea sistemului planetar. Eruditul matematician și astronom, Jules Henri Poincaré observa: „În 1878, Spiru Haret a dovedit existența termenilor seculari de gradul III și acest rezultat a provocat o mare uimire”. Teza de doctorat a lui Haret e republicată în Analele Observatorului Astronomic din Paris, în 1885, iar în 1889, de Poincaré. Facultatea de științe din Paris trimite o adresă Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice felicitând România, țara care a produs și posedă asemenea talente.

Târziu, în 1976, cu prilejul împlinirii a 125 de ani de la nașterea lui Spiru Haret, un crater de pe harta Lunii, pe coordonatele: latitudine 59 de grade sud și longitudine 176 grade vest, în partea lunara invizibilă, a primit numele lui Haret. Era primul român care anunța valoarea, confirmată mai apoi, a școlii românești de matematică. Spiru Haret putea să ramână în Franța profesor universitar. A preferat însă Facultatea de Științe din București, unde devine profesor încă din 1878 în urma unui strălucit concurs; din 1882, devine profesor de geometrie analitică la Școala de Poduri și Șosele. Profesează până în 1910, când se pensionează, ba și după aceea, până la moarte, tinând prelegeri de popularizare la Universitatea populară.

În 1910 publica Mecanica socială, la Paris și București, utilizând pentru prima oară, matematica în explicarea și înțelegerea fenomenelor sociale. Dar marile realizări ale lui Haret nu sunt totuși în știință. El și-a părăsit aproape creația de specialitate, care ar fi putut fi atât de

bogată, după atât de remarcabile începuturi, pentru a se pune „la dispoziția evoluției mediului social căruia aparține”.

Tot geniul său creator aici se remarcă. Încă din 1879, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii începe să-l solicite. Inspectează școli și face rapoarte, prezidează comisii de examinare, este membru în altele.

În 1882 e numit membru în Consiliul Permanent de Instrucțiune. În 1883, P.S. Aurelian îl numește inspector al școlilor. Îl cunoaște bine pe D.A. Sturza, mai ales de la Academia Română al cărei membru corespondent Haret ajunge începând cu anul 1879. Un om cu care se înțelege de la început. Extraordinara pasiune de munca a unuia, ca și a celuilalt, reprezintă principalul element de legătură.

În 1885, D.A. Sturza, ajungând ministru la Culte și Instrucțiune Publică, îl cheamă pe Haret ca secretar general al ministrului (Haret tocmai publicase, cu câteva luni înainte, un Raport asupra stării școlilor, foarte documentat, cu un mare curaj în susținerea opiniilor). Cu Haret lângă el, Sturza încearca reorganizarea învățământului, după ce mai înainte, pe același teren, eșuaseră P.P. Carp, Titu Maiorescu și V.A. Urechia. Nici Sturza nu e mai norocos, dar proiectul lui era foarte bine studiat și documentat (va fi un izvor pentru reformele lui Take Ionescu și Petru Poni). De pe urma colaborării de acum, Sturza va rămâne cu un mare respect pentru capacitatea lui Spiru Haret și, ulterior, după ce ajunge lider al PNL, îi va păstra o caldă prețuire.

Gheorghe Adamencu își aduce aminte ca în vremea marilor economii din 1901-1904, cu ocazia unor sporuri bugetare propuse de Haret, i-a spus: „Pentru Haret trebuie să facem tot ce putem”. Și-a tăiat de la ministerul de unde era titular ca să îndeplinească cererea lui Haret. Cu D.A. Sturza în fruntea guvernului, Spiru Haret va fi de trei ori ministru al Instrucțiunii Publice: între 31 martie 1897 – 11 aprilie 1899, 14 februarie 1901 – 22 decembrie 1904 și 12 martie 1907 – 29 decembrie 1910, perioada în care a reorganizat întregul învățământ românesc. Ministru atâta timp, Haret a avut posibilitatea pe care alți miniștri ai Instrucțiunii de mai înainte sau după el, n-au avut-o (nici V. Conta, nici T. Maiorescu sau D.A. Sturza, Take Ionescu, P. Poni, C. Mărzescu, S. Mehedinți, P.P. Negulescu, I. Popovici) aceea de a-și pune legile în aplicare, exemplu, rar în România, al unei opere de mare continuitate. El s-a devotat cu totul școlii și a avut marea înțelepciune de a ști să se facă tolerat de morala epocii pentru a-și trece realizările. A fost întradevăr apostol, dar fără să se facă vreodată caz de apostolatul sau, un apostolat ce făcea impresia că se ignoră – cum bine remarcă Vasile Băncilă. Mare în simplitatea felului său de a fi, Haret, în situația în care a ajuns grație însușirilor sale, a știut să-și găsească colaboratori admirabili și să fie neconținut înconjurat de încrederea lor. În guvern era stimat și prețuit de toți colegii. Nu refuza niciodată un serviciu (totdeauna când se făceau bugete, știința lui de matematică era o binefacere pentru guvernele liberale). Modest în pretențiile sale, în guvern sau în afara lui, rămânea același om.

Amintirile legate de Haret sunt emoționante. Prin opera sa, dar și prin felul său de a fi, Spiru Haret a creat în opera un adevărat curent, haretismul. Esenta lui a constat în introducerea factorului cultural și economic în masa poporului român, adică la sate, servindu-se pentru aceasta în primul rând de învățători.

Metodele folosite de Haret nu sunt extraordinare. Sunt luate din arsenalul vremii. Dar a știut să le promoveze cu mare consecvență și înalta cunoaștere a firii omenești. Iată, de pildă, spre deosebire de oamenii politici ai vremii, aproape de toți, Spiru Haret are o extraordinar de bogată corespondență, deopotrivă trimisă și primită. Pentru că el, ca nimeni altul „a avut idea și mai mult decât atât, a avut îndemnul inimii – să răspundă fiecărui învățător (și nu numai învățătorilor) care i se adresa direct”. Și răspundea cu „domnule învățător” și răspundea cu „al dumitale devotat”. E lesne de înțeles ce simțea învățătorul căruia i se adresa astfel. Îi dădea impresia clară că e un om util societății. Aveau acest sentiment și cei care nu-i scriau, dar știau că-i pot scrie, că e cineva din lumea înaltă de acolo de la București care se interesează și de ei, de munca lor. Scrisorile lui Haret depășeau nivelul individual asupra celui care îi scria și „se constituiau într-un fenomen pentru întreaga învățătorime și pentru mulți alții: preoți, profesori, cooperatiști”. „După concepția unora, domnilor, – spunea Spiru Haret la 4 decembrie 1903 – în Cameră – ar trebui ca ministrul Instrucțiunii să fie un Dalai Lama de care să nu se poată

apropia nimeni și nimeni dintre dascăli să nu-i poata vedea fața. Concepțiunea mea, d-lor, e alta: eu cred că ministrul, oricare ministru, este dator să fie în cea mai aproape atingere cu toți cei pe care este chemat să-i administreze. Să le dea îndemnuri și să le dea sfaturi; să le dea învățăminte, să-i certe atunci când ei greșesc. Eu așa fac. Este o muncă foarte mare pentru care mi-o dau pentru aceasta, dar nu-mi pare rău de dânsa.”

Haret avea încredere în oameni și știa să-i facă colaboratori. Nu umbla cu rafinate de tactică. Take Ionescu promisese o dată un serviciu unui partizan politic. N-a putut să-l satisfacă și atunci l-a vizitat pe solicitant la hotel pentru a-i spune că nu s-a putut ține de cuvânt. Omul a fost foarte flatat și i-a rămas recunoscător pe viață. Spiru Haret nu făcea astfel de gesturi. El era dintr-o bucată. Nu căuta admirație, ci eficiență. Scrisorile sale sunt pline de sfaturi, de îndrumări, de răspunsuri fără ocolișuri. Sunt sincere și directe. Nu-l interesează scrisoarea ca atare, care e pentru el un mijloc, ci conținutul ei, pe care nici nu s-a gândit să-l dea altfel decât simplu și direct. Haret nu scotea copii de la scrisorile sale, cum se întâmpla cu Titu Maiorescu, de pildă. El nu scria pentru posteritate, ci pentru acea clipă de viață pe care o trăia. Cu felul său de a fi, Spiru Haret a dat demnitatea de care avea nevoie profesiei de învățător, într-o vreme în care profesorul era bănuțat a fi instigator. El a transformat învățătorul în educator, pe unii chiar în apostoli. „Haret e o dovadă de ce poate să facă un om când se acordă cu vremea sa, când știe totuși să se distanțeze de ea prin ideal și când are instituția și instinctul metodei adevărate” (V. Băncilă).

Pentru a da învățătorilor o pregătire mai adecvată, Haret reorganizează școlile normale. Introduce în cadrul lor lucrările practice, agricole („învățătorul să fie sătean el însuși și prin urmare să păstreze iubirea pământului și deprinderea de a-l lucra”). În 1903, ridică numărul anilor de studiu de la 5 la 6 ani, ceea ce a rămas după sine o schimbare importantă a programelor în așa fel încât să îndeplinească un deziderat: „învățământ practic pentru viață, potrivit nevoilor noastre social-economice, precum și aspirațiilor noastre naționale”. Pentru nevoia de informare a învățătorilor creează Biblioteca pedagogică în cadrul căreia tipărește, prin Casa Școalelor mai ales, traduceri din literatura pedagogică. Examenul de capacitate este reorganizat, înlăturându-se probele pur teoretice, care constatau doar calitatea brută de cunoștințe pe care le posedă candidatul. În locul lor s-au introdus probe practice. Haret a făcut tot ceea ce era posibil pentru a da învățământului normal direcția cea mai potrivită aceluia timp, nevoilor naționale, economice și sociale românești: „Negreșit nu s-a spus ultimul cuvânt în materie de organizare a învățământului normal. Mai avem multe de făcut, de adaptat, de schimbat. Totuși, școlile normale sunt din mândriile, din podoabele cele mai strălucitoare cu care mă fălesc” – declara ministrul.

După perioada studiilor, Spiru Haret a dat mijloace învățătorilor să-și construiască o stare morală și materială prin Casa Școalelor, pentru înființarea gospodăriilor lor, apoi prin Casa de credit, economice și ajutor al corpului didactic, prin concursul pentru admiterea pe loc a învățătorilor, prin subvențiile și premiile pentru cercuri, școli de adulți, lucru manual, grădini școlare, prin legea care asimila pe învățători cu sătenii (le-a dat celor dintâi dreptul de a cumpăra pământ ca să poată deveni și ei gospodari și frunțași ai satelor). Prestigiul învățătorilor a sporit prin activitatea lor în cadrul băncilor populare și al cooperativelor sătești.

Din 1900, învățătorii își țineau regulat congresul lor, unde discutau chestiuni la ordinea zilei în învățământul primar.

La toate Congresele, Spiru Haret era nelipsit și își nota în carnetul său orice idee bună care putea fi luată în seamă. Se declara colaboratorul lor, al învățătorilor, nu șeful lor: „Eu privesc pe toți cei care fac parte din acest corp ca pe niște bărbați meniți a aduce la îndeplinire o mare operă. Într-adevăr, corpul didactic, care în trecut își limita toată activitatea în treburile pur școlare, azi se manifestă în mod foarte larg, luând parte însemnată în evoluția activității noastre sociale. Va rămâne să mențineți locul înalt pe care l-ați câștigat singuri în fața lumii.” Sunt vorbele lui Haret de la Congresul de la București, din 1904. Li s-a oferit învățătorilor posibilitatea să se considere nu doar simpli slujbași ai statului, ci să-și înmulțească singuri ocupațiunile, să fie elementele cele mai active ale comunităților în mijlocul cărora trăia, trăiau „să atace din toate părțile ignoranța” cum spunea Fl. Cristescu – un învățător de la Roșiori de Vede răspândind cât mai mult și cât mai departe „lumina cea binefăcătoare a culturii”. Pentru

aceasta a introdus în programele școlilor normale studiul contabilității, măsuri despre datoriile învățătorilor, despre cum se pregătea și cum se ținea o conferință etc. După absolvire, învățătorii erau chemați la conferințe județene, la cercuri culturale, la congrese pe țară. Haret a inițiat călătoriile de vacanță, pentru ca slujbașii școlilor să-și cunoască țara și să vorbească copiilor despre ea. Mulți dintre ei au și lăsat și pe hârtie impresiile lor. Pe unii învățători i-a trimis în țările străine sau în țările Apusului, în Danemarca, Suedia, Norvegia, Germania, Olanda, Belgia sau Italia și sunt mulți dintre aceștia care au ajuns apoi în fruntea instituțiilor culturale din țară.

Învățătorul trebuie să fie, după Spiru Haret, cel puțin ca intenție „harnic, modest, devotat și muncitor priceput, muncitor pentru îndreptarea spre bine a țării noastre”. La 24 ianuarie 1908, Haret declara în Parlament: „M-am străduit ca din învățători și preoți să creez o forță pe care s-o îndreptez întreagă contra stării de ignoranță și de decădere a țărânimii sub toate formele ei”.

A reușit el? Nicolae Iorga rezuma gândul foarte multor români când spunea la Congresul învățătorilor din 1907: „când vă vorbesc despre el, în semn de respect, sculați-vă în picioare. Câți știutori de carte erau în România? În 1899 recensământul stabilește 22%, din totalul populației. În 1909, din 5 047 342 locuitori de peste 7 ani, 1 986 982 știu carte. Deci un procent de 39,4% dintre aceștia 106 713 aveau studii superioare.” Nu era mult. Dar știința de carte făcea pași însemnați. O creștere, iată, de 17% în zece ani. Ea apare și mai importantă dacă ne raportăm numai la populația rurală, unde de la 15,2% știutori de carte din 1899 se ajunge la 34,7 în 1909. Progresul se datora atât mersului natural al lucrurilor, sporului populației, cât și măsurilor înțelepte ale lui Spiru Haret. În cele mai multe state europene de atunci sarcina învățământului o purtau comunele. La noi, numai partea materială era pe seama comunelor, plata corpului didactic intrând în sarcinile statului. Haret creează mereu noi posturi de învățători (sporul e circa 200 pe an între 1896 – 1910, cu excepția anilor 1899 – 1904, ani de criză). În 1910 erau 4 695 de școli rurale. Alte câteva cifre: în 1910 numărul promoțiilor se ridică la 306 123 (în 1894 fuseseră numai 90 6066). Prin circularele sale, repetate și amănunțite, prin tot felul de intervenții determină și o sporire corespunzătoare a localurilor de școală. Între 1897 – 1910 s-au ridicat în toată țara 2 343, din care 1980 în timpul în care Haret a fost ministru. Cât efort pentru dotarea acestor localuri! Pentru ca bugetul statului și al comunelor nu îngăduia împărțirea gratuită de cărți, după cum se făcea în unele state, Haret a dispus editarea lor de către minister pentru a le face mai ieftine. În felul acesta a și dobândit cam 30 000 lei pe an cu care dădea gratuit cărți la cei mai săraci dintre elevi. În 1903 a simplificat programul învățământului primar, dând importanță materiilor de interes practic. El extinde însemnătatea lucrului manual, legiferată de Take Ionescu în 1893. Pune în practică cu adevărat necesitatea unui adevărat învățământ agricol. Cât n-a făcut în aceasta privință! Apelurile sale către proprietari și arendași pentru a pune la dispoziție pe lângă școli loturi de cultivat și de grădină n-au rămas fără răspuns în cele mai multe locuri. A creat posturi de învățători agricoli ambulanți, a instituit sărbătoarea sădirii pomului, i-a asociat pe școlari la câștigul material obținut din cultura pământului. Școlile profesionale agricole și comerciale – cu excepția celor agronomice și silvice – aparțineau tot de Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, nu de cele ale Industriei și Agriculturii. Aceasta pentru uniformizarea pregătirii. Fiecare profesiune își avea școli proprii primare, secundare și superioare. Prin legea din 1898 limba latină a fost scoasă din clasele cursului inferior. Termenul alegerii profesiunii s-a prelungit până la al 15-lea ani de vârstă. Școala secundară avea, aproape ca peste tot în Europa, opt clase. Cursul inferior era unificat în toată țara.

„Organizarea școlii secundare române este cea mai frumoasă și cea mai unificată din Europa” – scria ziarul „Magyarorsz” la 24 martie 1911, uimit că în România s-a rezolvat unificarea tuturor școlilor secundare, idee apărută în Germania dar nici acolo complet generalizată.

„România este acel stat din Orientul Europei care este cel mai susceptibil culturii apusene și și-o însușește ce-l mai curat – scria același ziar maghiar. Ungaria deja demult nu-și mai îndeplinește misiunea de a răspândi în Orient cultura apuseană. Din contră, România va fi drept să se plângă ca între ea și apusul Europei s-a vârat un stat consumativ care îi împiedică progresul și acest stat este Ungaria. România este Japonia Europei, iar noi suntem imperiul chinezesc în Europa”. Aceste cuvinte, însă, nu puteau ascunde realitatea tristă a milioane de analfabeți. O povară pentru generațiile ce urmau, serioasa cauză de ramânere în urmă. Geniul

organizator al lui Haret și al altora era lumina care dădea speranțe, dar și scotea în evidență întunericul neștiinței.

Pentru toată lumea era o necesitate, pentru Haret era viața însăși. Menirea școlii era, o știu toți să formeze buni cetățeni, dar Haret a voit, ca nimeni altul într-o funcție ca a lui atât de responsabilă, să formeze cetățeni români care să-și iubească țara fără rezerve și să aibă încredere în ea și în viitorul ei. Cum era posibil, o spunea adesea, să manifeste nepăsări în zilele mari, de sărbătoare națională sau de ce fugeau flăcări satelor cu atâta groaza (vezi Amintirile din copilărie ale lui Ion Creanga) de datoria de a-și sluji patria ca militari? „Cum – spunea Haret în 1905 – școala românească nu va fi în stare să lămurească pentru copii de români idea de patrie? Ea nu va putea să-i facă să înțeleagă ce înseamnă a fi Român? Școala primară trebuie să fie adevărată școală națională sau nu va fi deloc”.

Școala era centrul viu al societății, expresie a acestuia, și în slujba acestuia. Haret stabilește criterii mai limpezi și mai judicioase în recrutarea profesiilor, introduce inamovibilitatea lor, în 1898 introduce alte metode de învățare a limbilor străine, a istoriei, a geografiei, științelor naturale, de asemenea a muzicii, în gimnaziu și licee, cautând să înlăture metode mecanice și să încurajeze participarea elevilor.

O mulțime de inițiative din viața românească a vremii au plecat de la Spiru Haret. El este cel care a înființat grădinițele de copii în România, cea dintâi deschizându-și porțile la 1 decembrie 1897. Până în 1909 erau 168, din care 13 erau urbane (la 2 iunie 1909 a fost promulgată Legea pentru școlile de copii mici (grădinițele de copii). Haret încurajează cursurile de școli didactice și efectiv, sub ministeriatul său, cu sprijinul financiar al ministerului, s-au editat cărți școlare de toate felurile și pentru toate materiile de învățământ. Nu erau toate bune, dar ele au contribuit la așezarea învățământului pe o temelie științifică. Pentru a pune capăt comerțului de cărți de școală, a oficializat manualele didactice de curs primar. El nu a mai admis decât un singur abecedar și o singură carte de lectură. Vândute la un preț stabilit de minister, s-au adunat și fonduri pentru ajutorarea copiilor săraci cu cărți și rechizite. Desigur, i s-a putut imputa ministrului că introducând un monopol, a suprimat orice emulație între autorii de manuale, a nimicit concurența între autori și editori și implicit, a redus valoarea manualelor școlare. Nu-i mai puțin adevărat însă ca măsura lui Haret era dictată de împrejurări și, la vremea ei, efectul pozitiv a fost substanțial.

Ministerul atrage numeroși scriitori ca „referendari” la Casa Școalelor sau conferențieri la cercurile culturale sătești (create tot de Spiru Haret). Era și un mijloc de a-i ajuta material. Amintim printre ei: Alexandru Vlahuta, George Coșbuc, Mihail Sadoveanu, St. O. Iosif.

Haret susține revistele „Convorbiri didactice”, „Învățământul primar”, „Noua revistă pedagogică”, „Școala română”, publicații care au pregătit în buna măsură corpul primar didactic. El a creat școli de adulți (în 1906) răspândite pe tot cuprinsul țării, a creat cantinele școlare (în București fondul era de 100.000 lei) pentru copiii lipsiți de mijloace. Măsura e, „un bun început. Un pas mare”, cum scria „Lumea nouă” la 17 ianuarie 1878.

Haret e creatorul propriu-zis al turismului școlar. La 9 ianuarie emite o circulară către directorii tuturor liceelor, seminariilor, școlilor normale și școlilor de fete cerându-le să organizeze excursii în timpul vacanței. După 1907, turismul tineretului școlar a luat o mare extindere. Casa Școalelor a început cu elevii merituosi și săraci. Tot la inițiativa ministrului încep să se organizeze concursuri școlare de oină pe locul actualului stadion al Tineretului, iar educației fizice i se acordă o importanță mult mai mare decât până atunci.

În 1904, el înființează Școala superioară de arhitectură și tot atunci Comisia monumentelor istorice. Tot Haret crează și Comisia istorică a României, la 20 februarie 1910. Ea urma să publice ediții de cronici, de documente interne, de cronici străine în legătură cu țările străine în legătură cu țările române, vechi documente literare. Ministerul o înzestrează cu 25 000 lei anual. „E vorba, declara el, să se facă o lucrare de știință, care costa mai nimic, pe lângă însemnătatea ei, dar care trebuia să se facă numaidecât, pentru că istoria țării noastre să nu se mai clădească pe lucruri de fantezie, ci pe documente sigure și neîndoioase.” Curios, dar proiectul de lege inițial, aprobat de Adunarea Deputaților la 2 martie 1909, e respins de Senat la 23 martie 1909, fără să fi luat cineva cuvântul!

Spiru Haret nu dezarmează și, folosind suma de 25 000 lei, înființează comisia prin decizie ministerială, la 23 mai 1909, numind ca membri pe I. Bogdan, D. Onciul, I. Bianu, C. Giurescu, D. Russo. Primul era președinte, iar Al. Lepedatu secretar. În ianuarie 1910, ministru revine cu proiectul de lege și de data aceasta trece. Istoriografia română s-a ales astfel cu o instituție extrem de folositoare care a funcționat până în 1938, editând Buletinul comisiunii istorice a României.

Constantin Brâncuși l-a cunoscut personal pe Spiru Haret; fiind solicitat să facă o machetă pentru statuia acestuia, a prezentat o simplă fântână. Pentru el, așa fusese Haret, un izvor de apă vie. Așa a fost, într-adevăr, pentru nația lui: un izvor dătător de viață.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Spiru_Haret

<https://www.fsespiruharet.ro/despre-spiru-haret/>